

Foster and Catchings – Amerikanske underkonsumpsjonister

To amerikanske amatør-økonomer hadde betydelig innflytelse på det økonomisk-politiske ordskiftet i USA i 1920-årene. Trass i deres enkle fremstilling finner man hos Foster and Catchings tanker som senere skulle stå sentralt i Keynes' sysselsettingsteori, Friedmans monetarisme og Domars vekstteori. For å få de profesjonelle økonomene interessert i sine skrifter utlyste de en essay-konkurranse om den beste nedgjørende kritikk av skriftene. Den fikk en overveldende tilslutning. Sitt program for økonomisk politikk utformet de i en form som ville passe utmerket i Readers' Digest.

Et karakteristisk trekk ved det økonomiske ordskiftet i mellomkrigstiden er den store rolle amatører spilte. Dette skyldtes både at problemene i 1920- og 1930-årene var store, ikke minst i USA, og at tidens konvensjonelle sosialøkonomi ikke hadde meget å tilby når det gjaldt å forstå og skrive resept mot krisen.

Avstanden fra amatører til profesjonelle var ikke alltid stor. Det ser man ikke minst i fremveksten av underkonsumpsjonsteoriene og Keynes' teorier. Flere av amatørerne forfektet keynesianske tanker før *General Theory*. Dette gjaldt f.eks. *Foster and Catchings*, som i 1920-årene utviste stor publisistisk aktivitet og ble et begrep

i samfunnsdebatten. Deres "Business Man's Economics" fikk åpenbart en ikke ubetydelig innflytelse.

Pollak Foundation

Både *Waddill Catchings* (1879-1967) og *William Trufant Foster* (1879-1950) ble utdannet fra *Harvard*, den første som jurist, den siste som humanist. Catchings fikk en bank-karriere som snart gjorde ham til en velstående mann. Foster var universitetsadministrator.

Catchings var misfornøyd med økonomiundervisningen ved *Harvard*. Professorene snakket bare om det lange løp, mens han og de andre studentene var interessert i det korte. Han bestemte seg derfor at han ville stimulere studier av realistisk teori – så snart han selv hadde tjent nok penger. Det hadde han omkring 1920, og da etablerte han *The Pollak Foundation for Economic Research*, som foruten Foster and Catchings' egne bøker, også utgav viktige avhandlinger av Irving Fisher, L. I. Dublin, Warren M. Persons og Paul H. Douglas.

Foster and Catchings teoretiske bidrag

PREBEN MUNTHE är professor emeritus i nationalekonomi vid Oslo Universitet. Han disputerade på två avhandlingar i marknadsteori, praktiserade arbetsmarknadsekonomi i tio år som riksmédlare och har berättat om kolleger i boken "Norske økonomer – sveip og portretter".

finnes i to bøker – *Money* [1923] og *Profits* [1925] – og en populær sammenfatning av disse – *Business without a Buyer* [1927]. Deres handlings-program ble presentert under tittelen *Road to Plenty* [1928].

Foster and Catchings hevder at den moderne pengeøkonomi har tendenser i seg til en *permanent underkonsumpsjon*. Slik er det ikke i en ren *bytte-økonomi*. Der vil det ikke kunne oppstå underkonsumpsjon, fordi salgssummen fra enhver transaksjon samtidig vil bli brukt til kjøp. Årsakene til krisene ligger i pengeforhold og i at bedriftenes overskudd ikke automatisk blir brukt til etterspørsel. Derfor skrev de avhandlinger om nettopp *Money* og *Profits*.

Etterspørselen etter konsumvarer vokser ikke i takt med inntektene. Dette skyldes (a) at en del av kapitalinntektene ikke fører til konsumetterspørsel og (b) at en del av lønnsinntektene spares.

Det springende punkt i teorien er derfor sparingen som lekkasje eller *sparssomme- lighetens dilemma* (*the dilemma of thrift*). Sparing kan være en dyd og nødvendighet for den enkelte, men ruinerende for samfunnet. Depresjoner skyldtes *Riotous Saving*.

Foster and Catchings understreker også – som Keynes – at sparing og investering utføres av forskjellige grupper i samfunnet, og at det derfor ikke er noen mekanisme som sørger for at de to størrelser til enhver tid blir like store.

Foster and Catchings analyserer ikke realinvesteringene like inngående som sparingen. De antar stilltiende at investeringene er avledet av konsumetterspørselen. Når den siste er lav, har næringslivet ingen insitament til å utvide produksjonskapasiteten.

Monetarisme

Stabiliseringsproblemet fører forfatterne frem til en drøftelse av retningslinjer for pengepolitikken, og her viser de seg som forløpere for Friedman og monetaristene. De avviser en diskresjonær pengepolitikk,

slik som bl.a. Irving Fisher forslo med sin ”gummi-dollar”, dvs en dollar som skulle ha høyere gullinnhold under høykonjunktur og lavere under lavkonjunktur. Det ville være vanskelig å variere gullinnholdet på de riktige tidspunkter og i det riktige forhold, først og fremst fordi myndighetene ikke kjente til de forskjellige *etterslep* (lags) i økonomien.

[...] nothing but experience could show exactly how long the ”lag” would be between the corrective action and the desired effect. Some of the factors that affect this ”lag” [...] are not even considered in current discussions of methods for stabilizing prices. Yet, even now, some of them can be measured with sufficient accuracy to enable us to see that they must be taken into account. (*Money*, p. 354).

Inntil man får bedre kunnskap om tidsforløpet er det bedre å falle tilbake på en enkel, mekanisk regel: *Myndighetene må sørge for at pengemengden vokser i samme takt som produksjonskapasiteten*, nemlig 4 prosent per år. Årsaken til de ekstreme fluktuasjoner i amerikansk økonomi var at penge- og kredittmengden hadde variert langt sterkere enn det en stabil omsetning krevde.

Under-konsumpsjon

I den utstrekning Foster and Catchings forsøkte seg på teoretisk analyse finnes den i del V av *Profits*. Den består av en rekke enkle regneeksempler, *12 cases*, som forfatterne omtaler som *mathematical demonstrations*. Disse skal vise den strukturelle tendens til underkonsumpsjon. Den inntekt som arbeidstakerne mottar for sine tjenester i et år, er mindre enn verdien av produksjonen. Den er derfor utilstrekkelig til å kjøpe hele produksjonen av konsumgoder. Bedriftenes *profit* og lønnsinntakernes *finanssparing* betyr en lekkasje i inntektssirkulasjonen, som vil føre til underkonsumpsjon.

Finanssparingen kan plasseres enten i

bankinnskudd (verdipapirer o.l.) eller som seddelhamstring (tesaurering), *hoarding*. Det siste betyr at de sparte midler ikke kommer ut på kapitalmarkedet. Foster and Catchings legger ikke stor vekt på private husholdningers hamstring, fordi denne sjelden vil vise så store fluktasjoner at den vil ha noen nevneverdig innflytelse på inntektsdannelsen. Når det gjelder bank-sparingen er forfatterne naturligvis klar over at denne gir grunnlag for utlån og dermed realinvestering, men det er ikke sikkert at så skjer. Bedriftene har en tendens til å finansiere sine investeringer med egne midler, altså utenom kapitalmarkedet. Den *faktiske* investering blir mindre enn den *mulige*. Når utlånsmidlene øker mindre enn innskuddene, vil det bli en tilvekst i "idle bank balances", som altså er en form for seddelhamstring i bankene. Forfatterne er her inne på de samme tanker som ledet Keynes til å lansere begrepet *liquidity trap*.

Domar-analyse

I drøftelsen av investeringene innfører Foster and Catchings et skille mellom

- de realinvesteringene som øker produksjonsmengden i fremtiden, og
- de som ikke har en slik virkning.

Den første kategorien rommer næringslivets realinvesteringer, mens de siste omfatter offentlige investeringer i infrastruktur – veier, havner, parker osv – og investeringer i lager, forbrukerkreditt o.l. I drøftelsen av investeringene i første kategori har forfatterne et *case*, som kan oppfattes som en forløper for Domar-Harrods analyse. Hvis mengden av varer og tjenester øker som følge av at investeringer av første kategori blir modne, må konsumentene ha en større inntekt enn den som følger av den løpende produksjon. Dette skyldes at forfatterne antar at arbeidsinntekten bestemmes av produksjonen *i samme år*, mens profitten er overskudd som først utbetales

året etter, og derfor bestemmes av produksjonen *i forrige år*. Selv om kapital-eiernes profitt og lønsmottakernes sparing blir realinvestert, vil inntekten ikke være tilstrekkelig til å kjøpe hele produksjonen, fordi varemengden er større i dag enn igår.

To enable people to buy the output of our present facilities, we have to build new ones; and then, in order that people can buy the output of the new ones, we have to build more new ones. (*Road to Plenty*, p. 88.)

Man kan ikke vente at næringslivet vil øke sine investeringer nøyaktig i den takten som full kapasitetsutnyttelse krevde. Forfatterens konklusjon er klar: "[...] as long as capital facilities are created at a sufficient rate, there need be no deficiency of consumer income. To serve that purpose, however, facilities must be increased at a constantly accelerating rate." Forfatterne mente at dette ville være umulig i praksis.

I en artikkel 25 år senere fremhever Domar at "Foster and Catchings should be given due recognition for what is so clumsy and yet has so keen an insight."

Essay-konkurransen

Foster and Catchings' synspunkter tiltrakk seg stor oppmerksomhet blant politikere og lege lesere, mens profesjonelle økonomer viste mindre interesse. Dette kan ha vært grunnen til at forfatterne gikk til det uortodokse skritt å invitere profesjonelle økonomer til en konkurranse om den beste "negative kritikk" av deres bok *Profits*. Prisen var 5000 dollar.

Tilslutningen til konkurransen var overveldende – 435 bidrag, mange fra universitetsansatte. Foster and Catchings sa at de fant meget verdifullt i besvarelsene, men mente at kritikken ikke hadde rokket ved deres teori:

The question which is asked more frequently than any other is whether the adverse criticisms reveal a fundamental fal-

lacy in the main theory of *Profits*. In our judgement they do not.

Politikken: Veggen til velstand

Den politiske konklusjon som Foster and Catchings trakk av sin analyse var at det må være en offentlig institusjon som til enhver tid sørger for at det blir skapt tilstrekkelig kreditt til å kompensere for differansen mellom sparing og investering og effekten av stigende produksjon. Dette kommer de tilbake til i *The Road to Plenty*, et skrift som viser hvor uortodokse de var som økonomer. Dette er nemlig ikke en avhandling i økonomisk politikk, men nærmest en lang sosial-sentimental ukebladsfortelling, presentert som et tilfeldig møte i røykekupéen på et tog.

I en samtale mellom en professor, som er fastgrodd i ortodokse oppfatninger, en handelsreisende med begrenset utsyn, en kongressmann, en advokat og en klart-seende forretningsmann utvikler den siste Foster and Catchings' budskap om den manglende konsumetterspørsel. Innvendingene fra de andre blir tilbakevist i tur og orden, og konklusjonen er like jordnær som helten – *the business man* – er i sine tanker: Det må opprettes en ny institusjon – et *board* – som en parallell til *Federal Reserve Board*. Dette må ha ansvaret for løpende å samle inn statistikk om den økonomiske situasjonen i landet og gi regjeringen råd om hvilke konjunkturtiltak den bør treffe. For at *the board* skal vise "leadership to business", må deres råd annonseres kraftig overfor næringslivets bedrifter, slik at disse – i tråd med fransk indikativ planlegging – følger myndighetenes signaler.

Videre må *the board* ha fullmakt til å sette i gang offentlige arbeider, som myndighetene tidligere har bevilget penger til, eller skape økt kreditt. Slike arbeider vil bare virke ekspansivt dersom de blir fulgt av en økning i kjøpekraften. Hvis arbeidene blir finansiert med skatter eller med

opptak av obligasjonslån, vil de fortrenge private investeringer, *crowding out*. Også her foregrep de Milton Friedmans syn om at arbeidene måtte "somehow affect monetary policy".

Når offentlige arbeider finansieres med lån, kan de føre til at statens gjeld øker. Det bekymret ikke forfatterne. Statsgjeld betydde bare at "the people of the United States collectively owe themselves more money. The country does not lose thereby." [*Profits*, p. 200].

Forslaget om et statlig *board*, som skal føre motkonjunkturpolitikk, var ikke særlig originalt. Det samme var nemlig foreslått 20 år tidligere i Beatrice Webbs "minority view" i den britiske fattiglovs-kommisjonens innstilling, og i kriseplanene til regjeringene i flere land, blant annet de nordiske. Men selv om dette var tilfellet er det grunn til å minne om at forslaget spilte en viktig rolle i ordskiftet om krisepolitikken også etter Foster and Catchings' tid. Det britiske Labour foreslo i 1932 at det skulle opprettes et *investment board*. Det norske arbeiderparti hadde i sine kriseprogrammer i 1930-årene forslag om å opprette et eget *konjunkturråd* som skulle ha det samme formål, men større fullmakter enn den nye institusjonen som Foster and Catchings foreslo.

Avslutning

Foster and Catchings var velskrivende amatører, som hadde stort kjennskap til amerikansk samfunns- og næringsliv, men små evner til stringent økonomisk analyse. Når deres arbeider likevel kunne få så stor oppmerksomheten i samtiden, sier det adskillig om 1920-årenes makroøkonomi.

Deres problemstilling var ikke ny. Helt siden debatten mellom Ricardo og Malthus var Say's lov om at tilbudet skaper sin egen etterspørsel, et tema i den økonomiske debatt. Ikke minst var Marx' oppfatninger sterke innspill. Foster and Catchings satte slike tanker inn i 1920-årenes amerikanske virkelighet. Samtidig offent-

liggjorde J.A. Hobson sine analyser og Major Douglas sin propaganda i England. Nordisk arbeiderbevegelse bygde sine reformbestrebelse på underkonsumpsjonsteori. Det er grunn til å tro at Ragnar Frisch' innlegg i den norske krisedebatten i 1930-årene var påvirket av Foster and Catchings' skrifter.

Selv om Foster and Catchings' bøker – og dusinvis av artikler i tidsskrifter og aviser – først og fremst ble lest av politikere og menigmenn, kan de ha vært viktige inspirasjonskilder også for pionerer i den makroøkonomiske revolusjon. Keynes er nevnt flere ganger. Selv om grunnleggende trekk er de samme hos ham og de to amerikanske amatørerne, er det grunn til å legge vekt på forskjellene. Begge er opp-tatt av sparingen, men deres analyse er meget forskjellig. Keynes introduserer

sparingen som en funksjon av inntekten, og kommer frem til multiplikatoren, som spiller en sentral rolle i krisepolitikken. Foster and Catchings har ingen funksjonsforhold, og har bare perifere henvisninger til "ringer i vannet". De analyserer heller ikke hvordan markedene fungerer, og dermed hvordan sparing blir lik investering. De er ikke analytikere i strengere forstand, men innsiktsfulle observatører.

Underkonsumpsjonens budskap er blitt en del av dagens makroøkonomiske *conventional wisdom*. De to amerikanske amatørøkonomene bidro til dette, men deres forsøk på økonomisk teori var for rudimentært til at det kunne få varig innflytelse. Dennis Robertson karakteriserte deres analyse av *cases* som "pseudo-vitenskapelig". Det er fare for at dagens økonomer ville bruke enda sterkere uttrykk.